

บทความวิจัย

พระเครื่องเบญจภาคี : มุมมองทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม
และการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย

BENJAPAKEE BUDDHIST AMULETS: PERSPECTIVE OF HISTORICAL,
CULTURE AND HOLY OBJECT WORSHIP IN THAI SOCIETY.

อานนท์ สุขจิตต์ ปราณปรียา แสงสว่าง อัญชลี บุญไทย จตุพร บุญมา นัฐรณี บุญเรืองสัมฤทธิ์
ชวิตรา ตันติมาลา และธนภุต ไชยบุญ *

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

Anon Sukchit,* Pranpreeya Sangsawang, Aunchalee Boonthai, Jatuporn Boonma,
Nattharinee Bunrueangsamrit Chawitra tantimala and Thanakrit Chaiyaboon

Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University

*E-mail: amon.s63@chandra.ac.th

Received: 2024-05-21

Revised: 2025-06-27

Accepted: 2025-06-27

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ และการจัดสร้างพระเครื่องเบญจภาคีในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาประสบการณ์ของเซียนพระเครื่องเบญจภาคี การจัดสร้างการผลิต และการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาจากเอกสารหลักฐาน และการลงพื้นที่สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่ตลาดพระเครื่อง ห้างพันธุ์ทิพย์งามวงศ์วาน จังหวัดนนทบุรี มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เซียนพระเครื่องเบญจภาคี พระสงฆ์ กรรมการบริษัททำพระจันทร์ดอกท้อ และพุทธศาสนิกชน รวม 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า คติความเชื่อเกี่ยวกับการทำให้วัตถุเป็นเครื่องรางในสังคมไทยมีมายาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เพื่อเหตุผลด้านวัตถุและด้านจิตใจ การจัดสร้างพระเครื่องในยุคแรกเริ่มต้นจากการปลุกเสกมวลสารของพระอาจารย์ชื่อดังในประเทศไทยหรือสิ่งมงคลตามความเชื่อของลูกศิษย์ เช่น ผงกระดูก เส้นผม หรือชิ้นส่วนของเครื่องนุ่งห่ม พระเครื่องเบญจภาคี เริ่มจากปี พ.ศ. 2495 โดยการรวบรวมพระดัง 3 องค์ ได้แก่ “พระสมเด็จ” วัดระฆัง “พระรอด” กรุวัดมหาวัน จังหวัดลำพูน และ “พระนางพญา” จังหวัดพิษณุโลก ต่อมาเพิ่มอีก 2 องค์ ได้แก่ “พระกำแพงซุ้มกอ” จังหวัดกำแพงเพชร และ “พระผงสุพรรณ” กรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี จากมุมมองและประสบการณ์ของเซียนพระเครื่องเบญจภาคี พบว่า การจัดสร้างพระเครื่องในสังคมไทยมีพัฒนาการตามยุคสมัย

เริ่มจาก การใช้มวลสารตามธรรมชาติผสมกับสิ่งมงคล เช่น เศษเส้นผม เครื่องนุ่งห่ม หรือสิ่งที่พระเกจิอาจารย์ปลุกเสก ต่อมา มีการผลิตซ้ำโดยนำหลักทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาปรับ เช่น ปูนขาว ดินเผา และผงอัฐิหรือเถ้ากระดูก จากมุมมองของเขียนพระเครื่องในการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย คือ ผู้บูชาต้องมีความรู้ทางประวัติศาสตร์และรู้วิธีการตรวจสอบทางโบราณคดี รวมทั้งต้องมีความเชื่อ ความศรัทธา และปฏิบัติตนตามหลักศาสนา กระแสความนิยมพระเครื่องเกิดความแพร่หลายของการบอกเล่าปากต่อปากเรื่องพุทธคุณ เมตตามหานิยม แคล้วคลาดปลอดภัย อยู่ยงคงกระพัน และมีโชคมีลาภ รวมทั้งพระเครื่องเบญจภาคีหาได้ยาก และเกิดการชำรุดสูญหายตามกาลเวลา ทำให้มีราคาสูง และเกิดการผลิตซ้ำทาง ความเชื่อ กลายเป็นการบริโภคทางวัฒนธรรม และเกิดกระบวนการทำวัฒนธรรม ให้กลายเป็นสินค้า

คำสำคัญ : พระเครื่องเบญจภาคี เขียนพระ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วัตถุมงคล

ABSTRACT

The objectives of this research are 1) to study the history, beliefs, and creation of the Benjapakee buddhist amulets in Thai society. 2) to study the experiences of Benjapakee buddhist amulets experts in the creation, reproduction, and holy object worship in Thai society. This is a qualitative research study based on documentary evidence and semi-structured interviews at the Buddhist Amulets market in Pantip Ngamwongwan Department Store Nonthaburi Province. Key informants are Benjapakee buddhist amulets experts, monks, directors of Thaprachan.com company and Buddhists total of 10 people. Data were analyzed using content analysis.

The research found that beliefs about turning objects into amulets in Thai society have existed for a long time since prehistoric times for both material and psychological reasons. The creation of amulets in the first period began with the consecration of a mass of famous monks in Thailand or auspicious things according to the beliefs of monk's attendants such as bone powder, hair or pieces of clothing. Benjapakee amulets Starting from the year B.E. 1952 by collecting 3 famous amulets: "Phra Somdej" from Rakhang Temple, "Phra Rod" from Mahawan Temple, Lamphun Province, and "Phra Nang Phaya" from Phitsanulok Province. Later, 2 more were added: "Phra Kamphaeng Sum Kor" from Kamphaeng Phet Province and "Phra Phong Suphan" from Phra Si Rattana Mahathat Temple Suphanburi Province. From the perspective and experience of Benjapakee amulet experts, it is found that the creation of Benjapakee buddhist amulets has evolved according to the times. Start by using natural materials mixed with auspicious things such as scraps of hair and clothing. or what the monks consecrated. Later, it was reproduced by adapting the principles of science and technology, such as lime, burnt

clay, and bone powder or ashes. From the perspective of Buddhist amulets experts in the holy object worship in Thai society, the worshiper must have historical knowledge and know how to conduct in archaeological investigations, including beliefs, faith, and behave according to religious principles. The popularity of amulets has spread through word of mouth about the Buddha's virtues: beloved, safety, long life, have good fortune, and wealth Including the Benjapakee amulets are hard to find and get damaged and lost over time, causing them to be expensive and the reproduction of beliefs becomes cultural consumption and the process of commodifying culture.

Keywords: Benjapakee Buddhist Amulets, Amulets Experts, Historical, Culture, Holy Object

บทนำ

ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นตลาดพระเครื่องที่ใหญ่ที่สุดในโลก ทำให้มีการปลอมแปลงพระเครื่องออกจำหน่าย ปัจจุบันการแยกแยะพระของแท้กับพระปลอมเป็นไปได้ยาก เนื่องด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้สามารถสร้างพระเครื่องได้เหมือนพระแท้ต้นฉบับและในบางครั้งพระเครื่องปลอมก็ยังสามารถสร้างได้สวยงามกว่าของแท้ โดยคุณค่าวัตถุมงคลที่อยู่ในวิถีชีวิต และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนไทยและชาวต่างประเทศด้วย เมื่อนำกระบวนการสร้างและการใช้พระเครื่องมาพิจารณาวิเคราะห์เทียบเคียงกับหลักการปฏิบัติธรรมต่าง ๆ เช่น หลักบุญกิริยาวัตถุ หลักไตรสิกขา เป็นสิ่งที่ตั้งงาม (สุทธิวัฒน์ โตสมบุญ. 2563 : 2)

พระเครื่องเบญจภาคีถือได้ว่าเป็นสุดยอดพระเครื่องของเมืองไทยที่เป็นที่นิยมมากของวงการพระเครื่อง ได้รับความนิยมนและเป็นสุดยอดปรารถนาของนักเล่นพระและเป็นสุดยอดของพุทธคุณทางแคล้วคลาด คงกระพันชาตรี เมตตามหานิยม โชคลาภเงินทอง (Phinitap. 2012 อ้างถึงใน นรุตม์ บุตรพลอยและแสงทอง บุญยั้ง. 2563 : 2)

การสะสมบูชาพระเครื่องเบญจภาคี ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมาของพระเครื่อง เบญจภาคี วัฒนธรรมคติความเชื่อและเจตคติของผู้ที่สะสมพระเครื่อง พระเครื่องเบญจภาคีถือได้ว่าเป็นสุดยอดพระเครื่องที่ได้รับความนิยมและสะสมบูชามากที่สุดในวงการพระเครื่องไทย เนื่องจากพระเครื่องเบญจภาคีเป็นพระเครื่องที่ขึ้นชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพบูชาระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวพุทธศาสนิกชนและผู้ที่ยึดสะสมบูชาพระเครื่อง โดยพระเครื่องเบญจภาคีเป็นสุดยอดพระเครื่องในแต่ละยุคสมัย ซึ่งผู้ที่ได้สะสมบูชาและเก็บไว้ครอบครองนั้น จะมีพุทธคุณครบเครื่องไม่ว่าเรื่องเมตตามหานิยม อยู่ยงคงกระพัน มีวาสนาบารมี มีโชคลาภร่ำรวย แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ และการจัดสร้างพระเครื่องเบญจภาคีในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาประสบการณ์ของเซียนพระเครื่องเบญจภาคี การจัดสร้าง การผลิตซ้ำ และการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย

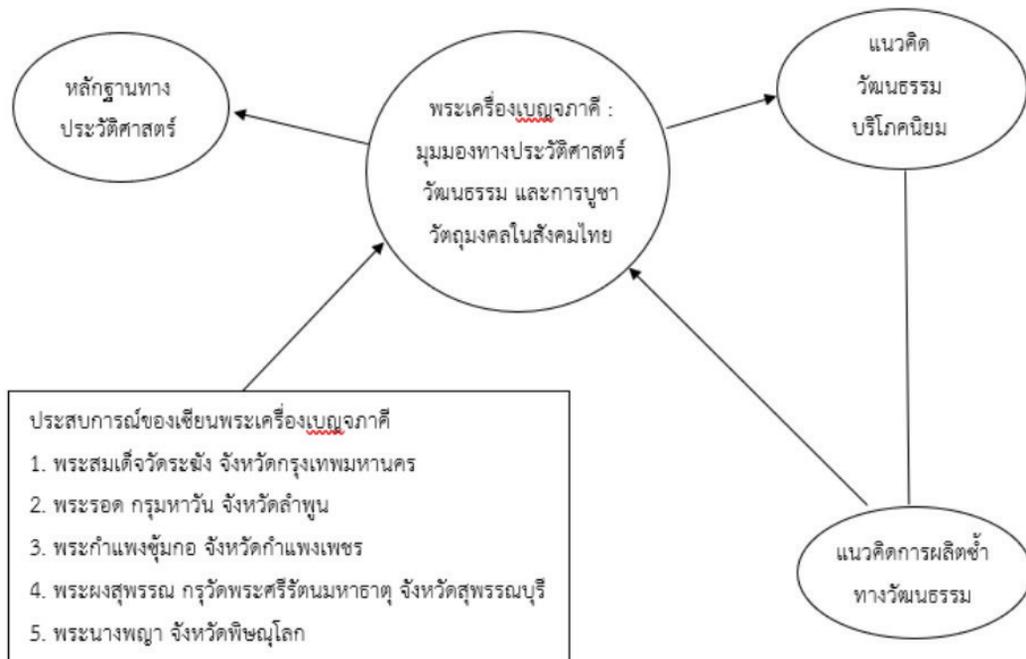
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. พระเครื่องไทยต้องค้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้และคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ควบคู่กับการปฏิบัติของผู้ศึกษา ซึ่งสามารถบูรณาการกับวิชาพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์
2. ส่งเสริมทักษะของผู้ที่ศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับพระเครื่องเบญจภาคี ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในกาลครั้งหน้าได้

ขอบเขตในการทำวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ จึงไม่มีการคำนวณขนาดของประชากรและการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก (Inclusion criteria) ของผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key informant) ดังนี้ ห้างพันธู์ทิพย์ งามวงศ์วาน จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ พระสงฆ์ คณะกรรมการบริษัทท่าพระจันทร์ตอทคอม เซียนพระเครื่องเบญจภาคี และพุทธศาสนิกชน จำนวน 10 คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดจากภาพ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีประสบการณ์ในมุมมองของเขียนพระเครื่อง เบญจภาคีและผู้มีความรู้ในเรื่องพระเครื่องจะมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเรื่องแนวคิดวัฒนธรรมบริโภคนิยม แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ทฤษฎีความเชื่อพระเครื่องและแนวคิดบริโภคสัญญา นำมาเป็นหลักการคิดช่วยกำหนดเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาการสะสมพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อให้เห็นและเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าผู้ที่สนใจในพระเครื่อง โดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

บททวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่าศึกษามุมมองเขียนพระที่มีต่อพระเครื่องเบญจภาคี และมีการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย

แนวคิดวัฒนธรรมบริโภคนิยม (Consumer Culture) วัฒนธรรมบริโภคนิยมเกิดขึ้นจากพื้นฐานของการขยายตัวในระบบการผลิตสินค้าแบบทุนนิยม ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือแปรรูปวัฒนธรรมทางวัตถุให้กลายเป็นสินค้า (ชลิตา แยมศรีสุข 2559. : 2-3)

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่รองรับความยั่งยืนและเป็นหลักประกันความต่อเนื่องของวัฒนธรรมเมื่อเกิดวัฒนธรรมขึ้น ต้องผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมถ้าวัฒนธรรมที่กำเนิดขึ้นมาใหม่ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. 2551 : 60 – 69)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดบริโภคนิยมและแนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม สามารถนำมาใช้ทำความเข้าใจทำความเข้าใจของการขยายตัวในระบบการผลิตพระเครื่องเบญจภาคีและกระบวนการที่รองรับความยั่งยืนของวัฒนธรรมและการผลิตที่เกี่ยวข้องกับวงการพระเครื่องเบญจภาคี เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาไม่สูญหายไปตามกาลเวลา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ในสังคมไทยมีผู้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษา พระเครื่องเบญจภาคี ดังนี้

ศุภฤกษ์ ขจรกลิน (2548) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ การประเมินค่าทางเศรษฐกิจและอาชีพของผู้เลื่อมใสศรัทธา กับค่านิยมในพระเครื่องชุด เบญจภาคี และศึกษาความสัมพันธ์ปัจจัยทางสังคม และศึกษาระดับค่านิยมในพระเครื่องชุดเบญจภาคี

รอบทิศ ไวยสุศรี (2551) ได้ศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม จากผลการวิจัยพบว่า คำว่า “พระเครื่อง” นั้น มาจากคำว่า “พระเครื่องราง” หมายถึงพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ที่นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย

กิตติ ภิญโญ (2560) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความนิยมของพระเครื่อง และนำเสนอแนวทางการศึกษาไปใช้ประโยชน์อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับพระเครื่อง เช่น การประชาสัมพันธ์ การโฆษณา และการสร้างความนิยมของพระเครื่องในอนาคต

สุทธิวัฒน์ โตสมบุญ (2563) ได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ค้าพระเครื่อง ไทยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ที่เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเก็บข้อมูลจากการ สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ค้าพระเครื่องไทย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงมุมมองของเซียนพระเครื่องที่มีต่อพระเบญจภาคี อีกทั้งยังเป็นการศึกษามุมมองของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย

ระเบียบวิธีการวิจัย

จากการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

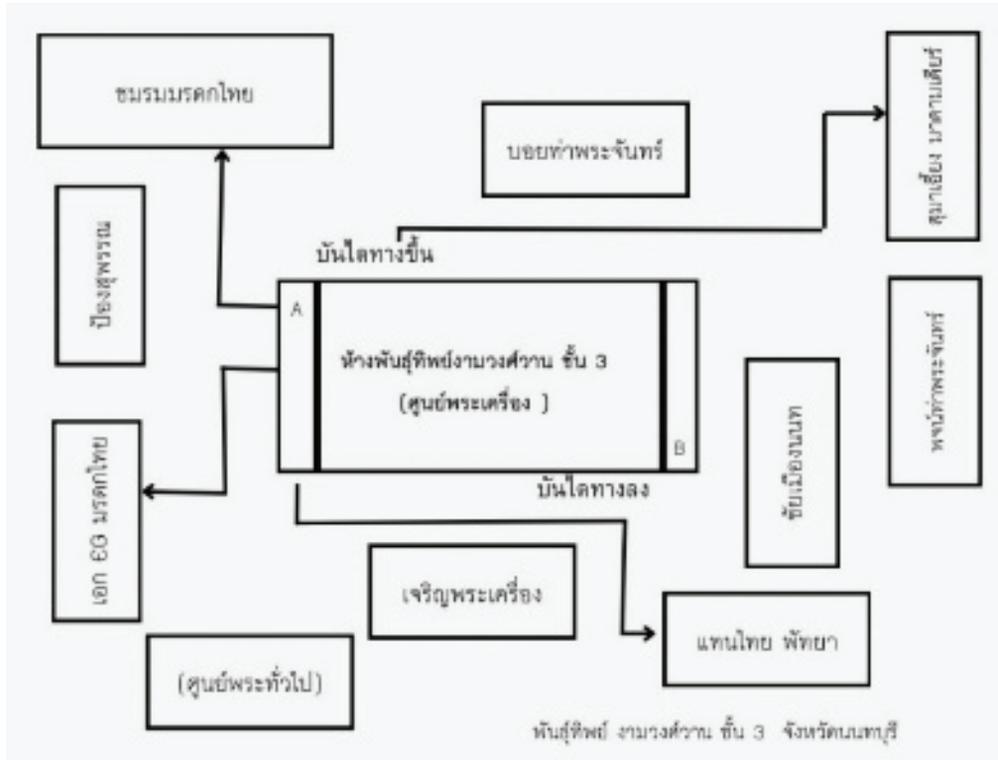
1. ผู้วิจัยกำหนดประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย
2. จัดทำโครงร่างแบบสัมภาษณ์และรายการข้อคำถามแต่ละประเด็น
3. ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์
4. แก้ไขและปรับปรุงให้เป็นแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง IOC ข้อคำถามส่วนใหญ่มีค่าอยู่ที่ระดับ 1.00 คือข้อคำถามใช้ได้ และไม่มีข้อใดน้อยกว่า 0.5 โดยมีค่าระหว่าง 0.5 – 1.00 ผู้วิจัยได้ปรับปรุงข้อคำถามแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ก่อนนำไปลงพื้นที่เก็บข้อมูล

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด รวมไปถึงประเด็นที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แก่ผู้ให้ข้อมูลหลักจากการสื่อสารพูดคุยกับผู้วิจัยโดยตรงจากการสัมภาษณ์ข้อมูลกึ่งโครงสร้าง รวบรวมสรุปผล เพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยที่มีประสิทธิภาพและตรงประเด็น จากนั้นนำข้อมูลมาสรุปผลและอภิปราย

สนามวิจัย

ภาพที่ 2 แผนที่ชั้น 3 โซนพระเครื่องเบญจภาคี ห้างพันธุทิพย์งามวงศ์วาน จังหวัดนนทบุรี

ตารางที่ 4.1 ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ และการจัดสร้างพระเครื่องเบญจภาคีในสังคมไทยกลุ่ม

กลุ่มเป้าหมาย	คำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง	พระเครื่องเบญจภาคี
พระสงฆ์	<ol style="list-style-type: none"> 1. พระเครื่องเบญจภาคีมีที่มาอย่างไร 2. ในชุดพระเครื่องเบญจภาคีองค์ไหนมีมูลค่าและนิยมมากที่สุด 3. นามบัตรพระมีความสำคัญกับพระเครื่องเบญจภาคีอย่างไร 4. วิธีการดูแลรักษาของพระเครื่องเบญจภาคี 5. พระเบญจภาคีมีการค้นพบหรือการเกิดขึ้นจากกรูได้อย่างไร 6. วิธีการตัดพระในแต่ละองค์เป็นอย่างไร ใช้วิธีการตัดพระแบบใด 	<ol style="list-style-type: none"> 1. พระสมเด็จวัดระฆัง

กลุ่มเป้าหมาย	คำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง	พระเครื่องเบญจภาคี
คณะกรรมการบริษัท ท่าพระจันทร์ตอทคอม	<ol style="list-style-type: none"> 1. พระเครื่องเบญจภาคีมีที่มาอย่างไร 2. ในชุดพระเครื่องเบญจภาคีองค์ไหนมีมูลค่าและนิยมมากที่สุด 3. นามบัตรพระมีความสำคัญกับพระเครื่องเบญจภาคีอย่างไร 4. วิธีการดูแลรักษาของพระเครื่องเบญจภาคี 5. พระเบญจภาคีมีการค้นพบหรือการเกิดขึ้นจากกรูได้อย่างไร 6. วิธีการตัดพระในแต่ละองค์เป็นอย่างไร ใช้วิธีการตัดพระแบบใด 7. พระเบญจภาคีเกี่ยวข้องกับอุปสงค์และอุปทานอย่างไร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. พระสมเด็จวัดระฆัง 2. พระรอด 3. พระกำแพง 4. พระผงสุพรรณ 5. พระนางพญา
เขียนพระเครื่องเบญจภาคี	<ol style="list-style-type: none"> 1. พระเครื่องเบญจภาคีมีที่มาอย่างไร 2. ในชุดพระเครื่องเบญจภาคีองค์ไหนมีมูลค่าและนิยมมากที่สุด 3. นามบัตรพระมีความสำคัญกับพระเครื่องเบญจภาคีอย่างไร 4. วิธีการดูแลรักษาของพระเครื่องเบญจภาคี 5. พระเบญจภาคีมีการค้นพบหรือการเกิดขึ้นจากกรูได้อย่างไร 6. วิธีการตัดพระในแต่ละองค์เป็นอย่างไร ใช้วิธีการตัดพระแบบใด 7. พระเบญจภาคีเกี่ยวข้องกับอุปสงค์และอุปทานอย่างไร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. พระสมเด็จวัดระฆัง 2. พระรอด 3. พระกำแพง 4. พระผงสุพรรณ 5. พระนางพญา

จากตารางที่ 4.1 แสดงถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมา คติความเชื่อ ที่คนไทยเกิดความศรัทธาการจัดทำพระพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างการจัดลำดับที่เป็นสุดยอดพระเครื่องเบญจภาคี รวมถึงหลักปัจจัยในการสร้างพระสมเด็จเพื่อให้เอาไว้ติดตัวเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ในการปฏิบัติทำความดีตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ต่อมาในปัจจุบันนั้นมีการปรับเปลี่ยนมากมาย คือการมีนามบัตรพระสมเด็จขึ้นและการแบ่งประเภทพิมพ์ต่าง ๆ ที่ในปัจจุบันมีการตรวจสอบ การแบ่งองค์กรการแบ่งพระเครื่องที่วงการพระเครื่องมีขึ้นมา จะให้ความนิยมที่ของพระประเภทนั้น ๆ มาให้มีมูลค่าขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะขึ้นกับการเก็บรักษาคงเดิม ของคงเดิมเท่าไรก็จะมีมูลค่ามากเท่านั้นตามกาลเวลาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในประวัติพระเบญจภาคีสร้างโดยตรีโยมป่วย นามปากกาของ พ.อ. (พิเศษ กิติประวัติ) เป็นบุคคลที่ได้รวบรวมพระเครื่องไว้ทั้งหมด 5 องค์ และเป็นพระที่มีราคาซึ่งปัจจุบันนั้นหาได้ยาก เนื่องจากเกิดการขำรดและสูญหาย จึงทำให้ราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งในบรรดาพระเบญจภาคีจะมีพระสมเด็จที่มีมูลค่าสูงสุด ปัจจุบันราคาอยู่ที่หลักร้อยล้านและนิยมมากที่สุดจะเป็นพิมพ์ใหญ่ ต่อมาในการเช่าพระเบญจภาคี

จะมีนามบัตรในการรับรองว่าเป็นของแท้หรือปลอม โดยคณะกรรมการจะมีหน้าที่ในการตรวจสอบและออกนามบัตรพระเครื่องเบญจภาคี ซึ่งถ้าย้อนไปในอดีตในการเกิดกรุ เนื่องจากมีการสร้างวัด หลังจากนั้นก็จะมีการนำพระเครื่องที่ผู้คนศรัทธาและนับถือ นำมาบรรจุไว้ในไห และนำมาฝังบริเวณใต้ฐานของกรุดังกล่าว ต่อมาเมื่อเกิดสงครามและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ก็ได้มีการขุดกรุหรือกรุนั้นได้รับความเสียหาย จึงจำเป็นต้องนำพระเครื่องที่อยู่ใต้กรุมาเก็บรักษาไว้กับผู้เชี่ยวชาญหรือนำไปแจกเกิดความนิยมที่เป็นเรื่องราวจากอดีตสู่ปัจจุบัน จนถึงอนาคต เพื่อบ่งบอกถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม

ตารางที่ 4.2 ประสพการณ์ของเซียนพระเครื่องเบญจภาคี การจัดสร้าง การผลิตซ้ำ และการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย

กลุ่มเป้าหมาย	คำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง	พระเครื่องเบญจภาคี
พระสงฆ์	<ol style="list-style-type: none"> ประวัติความเป็นมาของพระเครื่องเบญจภาคี พุทธลักษณะ ความแตกต่างแต่ละพิมพ์ พุทธคุณ มูลค่า วิธีการส่องพระเครื่อง ประสพการณ์เหนือธรรมชาติ แนวทางการปฏิบัติ 	<ol style="list-style-type: none"> พระสมเด็จวัดระฆัง
คณะกรรมการบริษัท ทำพระจัน หัตถ์ต่อทคอม	<ol style="list-style-type: none"> ประวัติความเป็นมาของพระเครื่องเบญจภาคี พุทธลักษณะ ความแตกต่างแต่ละพิมพ์ พุทธคุณ มูลค่า วิธีการส่องพระเครื่อง ประสพการณ์เหนือธรรมชาติ แนวทางการปฏิบัติ 	<ol style="list-style-type: none"> พระสมเด็จวัดระฆัง พระรอด พระกำแพง พระท่ามะหว้า พระท่ามะหว้า พระท่ามะหว้า พระท่ามะหว้า พระนางพญา

กลุ่มเป้าหมาย	คำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง	พระเครื่องเบญจภาคี
เซียนพระเครื่องเบญจภาคี	<ol style="list-style-type: none"> ประวัติความเป็นมาของพระเครื่องเบญจภาคี พุทธลักษณะ ความแตกต่างแต่ละพิมพ์ พุทธคุณ มูลค่า วิธีการส่องพระเครื่อง ประสบการณ์เหนือธรรมชาติ แนวทางการปฏิบัติ 	<ol style="list-style-type: none"> พระสมเด็จวัดระฆัง พระรอดกรุมหาวัง พระกำแพงซุ้มกอ พระผงสุพรรณ พระนางพญา

จากตารางที่ 4.2 แสดงถึงประสบการณ์ของเซียนพระเครื่องเบญจภาคี ที่มีต่อความต้องการจัดสร้าง การผลิตซ้ำและรวมไปถึงการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย ซึ่งพบว่าจะมีการเล่าถึงประวัติความเป็นมาของพระเบญจภาคี ที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณโดยพระแต่ละ 5 องค์นั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ตั้งแต่ขนาดพิมพ์ สีของพิมพ์ รวมไปถึงเนื้อชนิดการของพิมพ์ ซึ่งมูลค่าของพระเบญจภาคีนั้นจะเริ่มตั้งแต่หลัก 10 ล้านบาทจนถึงหลักร้อยล้านบาท ซึ่งจะขึ้นอยู่กับพุทธคุณเช่น ปลอดภัย แคล้วคลาด เมตตามหานิยมมหาอุด รวมไปถึงประสบการณ์ของเซียนพระที่พบเจอในสายอาชีพงาน โชคลาภต่าง ๆ ในส่วนของแนวทางการบูชาปฏิบัติ จะเน้นไปในทางการท่องคาถาต่าง ๆ และวิธีการเก็บรักษา นอกจากนี้ประสบการณ์ของเซียนพระเครื่องเบญจภาคี การจัดสร้าง การผลิตซ้ำ และการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทยนั้น บ่งบอกถึงข้อมูลของประสบการณ์ จะต้องศึกษาประสบการณ์โดยตรง มีความรู้พุทธประวัติคนสร้างพระเครื่องมีที่มาที่ไปอย่างไรจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีความรู้พื้นฐานในพระเครื่องประเภทนั้น หลักการสังเกต รูปร่าง ลักษณะ ที่มีจุดต่าง จะต้องใช้เทคนิค จากตำรา ในการจดจำ พิมพ์ต่าง ๆ จะต้องรู้หลัก วิธีการสร้างพระ เซียนพระส่วนใหญ่ ต้องทราบข้อมูล พื้นฐาน ในการทราบถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาวิธีการสร้าง วัตถุประสงค์ในการจัดสร้างพระ ทราบถึงชนิดผงพระต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการเป็นเซียนพระ และมีประสบการณ์ การผลิตซ้ำ จะบ่งบอกในเรื่องของพระแต่ละองค์ นั้นเกิดความนิยมที่เป็นเรื่องราวจากอดีตสู่ปัจจุบันจนถึงอนาคตเพื่อบ่งบอกถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม

ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์

ภาพที่ 3 สัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์ ณ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

“ประวัติศาสตร์การสร้างพระสมเด็จวัดระฆัง นั้นเกิดขึ้นจากการปลุกเสก โดยพระพุฒาจารย์ เจตนาในการสร้างไว้เพื่อให้ชาวบ้านเก็บรักษาไว้บูชาเพื่อให้ปฏิบัติธรรมาปฏิบัติพระเครื่องถือเป็นสิ่งสำคัญ ที่มีค่าในการเก็บไว้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นอหิวาตกโรคหรือการเดินทาง ซึ่งสมัยก่อนมีแต่ป่าและภัยอันตราย” (พระอาจารย์พระสมพิศ ฐิตธมโม. สัมภาษณ์. 2566)

ภาพที่ 4 สัมภาษณ์นายศุภชัย เรื่องสรรงามสิริ กรรมการผู้จัดการบริษัทท่าพระจันทร์ต่อทคอม

“เหมือนกับในอดีตเขาจะมีการสร้างพระเครื่องที่เป็นเครื่องรางของขลังแล้วให้เกจิที่มีกรรมฐาน แกร่งกล้ามารายมนต์ตราแล้วสร้างเป็นพระเครื่องให้ชาวบ้านบูชา ช่วยในเรื่องแคล้วคลาด เมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี” (ศุภชัย เรื่องสรรงามสิริ. สัมภาษณ์. 2566)

ภาพที่ 5 นามบัตรพระเครื่อง

“นามบัตรพระถือว่าเป็นการรับรองให้มีความน่าเชื่อถือ ในการเช่าพระเครื่องว่าแท้หรือปลอม การที่จะทำนามบัตรพระ จะต้องมีการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญขององค์กร” (คุณเอก มรดกไทย. สัมภาษณ์. 2566)

ภาพที่ 6 สัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์ ณ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

“พระเครื่องเบญจภาคี ที่แปลว่า 5 มีที่มาในการรวมที่เป็นสุดยอดของพระเครื่อง 5 องค์ที่มีความเก่าและมีเรื่องราวในประวัติศาสตร์ในแต่ละองค์. การเกิดขึ้นแต่ละองค์ในพระแต่ละสมัย โดยคนในวงการพระเครื่องจับเป็นสุดยอดนิยมพระเบญจภาคี ซึ่งพระเบญจภาคี เป็นพระที่เก่าแก่อายุร่วม 100 ปี” (คุณสรพงษ์ แสงสว่าง. สัมภาษณ์. 2566)

อภิปรายผลการวิจัย

จากการที่ได้ศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ และการจัดสร้างพระเครื่องเบญจภาคีในสังคมไทยและศึกษาประสบการณ์ของเซียนพระเครื่องเบญจภาคี การจัดสร้าง การผลิตซ้ำ และการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่องเบญจภาคี คือ ความเชื่อและความศรัทธาเป็นสิ่งที่มนุษย์เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกชาติทุกภาษามีมาแต่ดึกดำบรรพ์ ฉะนั้นจึงปรากฏว่ามีรูปลักษณะเครื่องรางต่าง ๆ อยู่คู่กับมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย (ศิริพร เจนวิทยาอมรเวช 2544 : 30)

ความเชื่อเรื่องเบญจภาคีในสังคมไทย พระเครื่องเบญจภาคีมีการสร้างเพื่อถ่ายทอดอายุพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่จะมองในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปาฏิหาริย์และเรื่องความเชื่อความศรัทธาที่มีมาในตั้งแต่อดีตทำให้ผู้คนมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจโดยปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ต่อมาการบูชาวัตถุมงคลได้พัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เริ่มมีการจำแนกประเภทและมีการสร้างมูลค่าให้มีราคาสูงมากยิ่งขึ้น แนวคิดบริโภคนิยม วัฒนธรรมบริโภคนิยมเกิดขึ้นจากพื้นฐานของการขยายตัวในระบบการผลิตสินค้าแบบทุนนิยม ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือแปรรูปวัฒนธรรมทางวัตถุให้กลายเป็นสินค้าของผู้บริโภคที่สามารถซื้อขายหรือบริโภคได้ (ชลิดา แยมศรีสุข 2559. : 2-3)

ลักษณะการบริโภคในเชิงสัญญา (sign) คือ สิ่งที่ผู้บริโภคที่แสดงให้เห็นถึงสถานะทางสังคมในการบริโภคสัญญานั้น ตัวอย่างเช่นการเปรียบเทียบคนป่าในเผ่าหนึ่งที่เขาต้องการนาฬิกา เขาไม่ได้ต้องการใช้สอยนาฬิกา แต่เขาอยากได้มาเพื่อเป็นสมบัติ ซึ่งถือแสดงเป็นสัญญานของอำนาจในสังคมสมัยใหม่เป็นสังคมแห่งการบริโภคสัญญา โดยตรรกะของจิตสำนึกของมนุษย์บังคับให้เราต้องขยายขอบเขตความหมายของสัญญานออกไปไม่มีที่สิ้นสุด (ทัศนียา บริพิศ. 2556 : 39 - 42) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (กิตติ ภิญาญ. 2560)

แนวความคิดผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่รองรับความยั่งยืนและเป็นหลักประกันความต่อเนื่องของวัฒนธรรมเมื่อเกิดวัฒนธรรมขึ้น ต้องผลิตซ้ำเพื่อสืบต่อวัฒนธรรม ถ้าวัฒนธรรมที่กำเนิดขึ้นมาใหม่ไม่ได้รับการผลิตซ้ำวัฒนธรรมใหม่นั้นก็จะมีอายุเพียงสั้น ๆ แล้วก็สูญหายไป จากการผลิตซ้ำและการสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยการผลิตซ้ำ ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการ ที่รองรับความยั่งยืนและเป็นหลักประกันความต่อเนื่องของวัฒนธรรม (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. 2551 : 60 - 69)

การที่พระเครื่องเบญจภาคีเกิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่รองรับความยั่งยืนและเป็นความต่อเนื่องในการสร้างพระเครื่องพระเบญจภาคี นอกจากนี้ได้ศึกษาและเรียนรู้ถึงความเชื่อความศรัทธา ที่มีอยู่คู่กับพระพุทธศาสนากับคนไทยมาอย่างช้านาน เกิดเป็นวัฒนธรรมแห่งยุคสมัย ที่มีคุณค่าเป็นมรดกได้สืบต่อไม่หายไปจากสังคมไทยได้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย (สุทธิวัฒน์ โดสมบุญ. 2563)

พระเครื่องเบญจภาคีเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายของวงการพระเครื่อง เนื่องจากเป็นพระที่เกิดขึ้นในยุคแรกๆ มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจและมีพุทธคุณในเรื่องของการให้โชคลาภ เมตตามหานิยม คงกระพัน แคล้วคลาดปลอดภัย จึงทำให้เกิดความเชื่อความศรัทธาและเป็นที่ยอมรับบูชาแก่คนรุ่นหลัง ทั้งนี้ต้องอาศัยความเชื่อความศรัทธาและประสบการณ์ของเซียนพระในการทำธุรกิจโดยใช้เทคโนโลยีกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หลักเศรษฐศาสตร์ การเจรจาต่อรองในการเช่าพระเครื่องเบญจภาคี นอกจากนี้เป็นการสืบสานวัฒนธรรมและเพิ่มมูลค่าให้คงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างยาวนานและเป็นที่นิยมแพร่หลายแก่คนรุ่นหลังสืบไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

1.1 การศึกษาวิจัยเรื่อง พระเครื่องเบญจภาคี : มุมมองทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาในแต่ละยุคสมัยของการจัดสร้างพระเครื่องเบญจภาคี รวมไปถึงคติความเชื่อที่มีต่อการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย ตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งจุดประสงค์ในการจัดสร้างของพระเครื่องเบญจภาคีในแต่ละองค์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการสืบทอดความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมในการธำรงบำรุงศาสนาให้อยู่คู่กับคนไทยให้คงอยู่ต่อไป

1.2 การรองรับความยั่งยืนและเป็นหลักประกันความต่อเนื่อง เมื่อเกิดวัฒนธรรมการสร้างพระเครื่องเบญจภาคีขึ้น ต้องผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่

หากไม่ได้รับการผลิตซ้ำวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ก็จะมีอายุเพียงสั้น ๆ และหายไป จึงจำเป็นต้องสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่กับสังคมไทยได้อย่างยาวนานมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำกระแสนิยมด้านวัฒนธรรมของพระเครื่องเบญจภาคีมาบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้ รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2.2 ผู้วิจัยควรได้เก็บข้อมูลในพื้นที่ต่างจังหวัดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย

REFERENCES

- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์.
- กิตติ ภิญญ. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อความนิยมพระเครื่องของประชาชนที่มีความสนใจพระเครื่องในจังหวัดกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาศูนย์พระเครื่อง ห้างสรรพสินค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่า สาขางามวงศ์วาน. นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจบัณฑิตและการผลิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ชลิดา แยมศรีสุข. (2559). แนวคิดลัทธิบริโภคนิยมในท้องถิ่น และการล่มสลายของท้องถิ่น. ปริญญาเอกสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ตินาร์ บุญธรรม. (2561). พระเครื่องเบญจภาคี. สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม 2566, จาก <http://www.thaistudies.chula.ac.th/2018/09/29/พระเครื่องเบญจภาคี/>
- ทัศนียา บริพิศ. (ตุลาคม 2556). “วัฒนธรรมบริโภคนิยม ทุนนิยมและสัญญา”. **สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์**, 1(1) : 39 - 42.
- เทพย์ สาริกบุตร. (2533). **คัมภีร์หัวใจ 108**. กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ.
- แทน ท่าพระจันทร์. (2563). พุทธคุณความเชื่อ. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2566, จาก [https:// www.kaosod.co.th/new](https://www.kaosod.co.th/new)
- นรุทธิ์ บุตรพลอย และแสงทอง บุญยั้ง. (เมษายน 2563) “การจำแนกภาพพระเครื่องเบญจภาคีด้วยดีพีเลิร์นนิ่ง”. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ**, 8(1) : 100.

- พระองค์ครู. (2557). พระผงสุพรรณพิมพ์หน้าแก่อุปเท่ห์การใช้พระเครื่องในสถานการณ์ต่าง ๆ. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/amulet/2471841>
- พลายชุมพล. (2563). รู้จักพระขุ่มกอก กรวดพิกุล. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/amulet/1971753>
- พลายชุมพล. (2563). ประวัติที่มาของพระผงสุพรรณ. สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/amulet/1980873>
- มาริสา จันท์ฉาย. (2551). **พฤติกรรมบริโภคนิยมของนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่**. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ยอร์ช เซเดส์. (2469). **ตำนานพระพิมพ์**. กรุงเทพฯ : โสภณพิพัฒน์นคร.
- รอบทิศ ไวยสุศรี. (2551). **การศึกษาวិเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชัย สายสงค์. (2562). **ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย**. สมุทรปราการ : เมืองโบราณสำนักพิมพ์
- ศิริพร เจนวิทย์อมรเวช. (2554). **พฤติกรรมการเข้าบูชาความเชื่อและความศรัทธาในพระเครื่อง และวัตถุมงคล**.
- ศิริวรรณ วิบูลย์มา, วิรุณ ตั้งเจริญ, ปรีชา ช่างขวัญยืน, จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. (2555). **สัญลักษณ์พระสมเด็จ: การถอดรหัสทางพุทธศิลป์และความหมายทางสังคมวัฒนธรรมของพระพิมพ์ สกุสสมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)**. **วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา**, 4(7), 1. สืบค้นจาก <https://ejournals.swu.ac.th/index.php/swurd/article/view/2374/2413> ของเภสัชกร. วิทยานิพนธ์ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2537). **พระเครื่องในเมืองสยาม**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ศุภชัย เรื่องสรรางามสิริ. (2555). **คู่มือการดูพระอย่างถูกวิธี (ครั้งที่ 1)**. กรุงเทพฯ : ศุภชัย เรื่องสรรางามสิริ.
- ศุภชัย เรื่องสรรางามสิริ. (2555). **พระเบญจภาคีและเนื้อผงยอดนิยม**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง
- ศุภฤกษ์ ขจรกลิน. (2548). **ความเชื่อเรื่องพระเบญจภาคีในสังคมไทย**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุทธิวัฒน์ โตสมบุญ. (2553). **กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ค้าพระเครื่องไทย**. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาดนตรีและการพัฒนามนุษย์แบบศึกษาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัทรดิศ ดิศสกุล. (2539). **ศิลปะในประเทศไทย**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- สุขคนธ์ สมไพโรพิทักษ์. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562). “การผลิตซ้ำและการสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านสาวะถีสู่รากฐานการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์”. **วารสารศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ**. 6(2) : 9.
- หมอกฤษณ์ คอนเฟิร์ม. (2565). พุทธคุณความเชื่อพระสมเด็จจิวตระฆัง. สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.thairath.co.th/horoscope/horoscope-%20seer/2570386>
- อาจารย์ราม วัชรประดิษฐ์. (2563). ตำนานเรื่องนางพญา. สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม 2566, จาก <https://siamrath.co.th/n/47267>
- เอก ศรีประจันต์. (2565). ประวัติพระมงสุพรรณ กรูวัดพระศรีมหาธาตุ สุพรรณบุรี สุพรรณบุรี (ยอดเบญจภาคีเมืองไทย). สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม 2556, จาก <https://www.webpra.com/forum/topic/show/8156/page/1>
- Phinitap, S. (2012). **Education for the sake of creativity : Case the degeneration in the faithon the Buddha series five parties in Thai society (Master’s thesis)**. Srinakharinwirot University, Bangkok

oooooooooooooooooooooooooooo